

Թեան ընդունելու . և այս յորդորանքն ըրած ատենը՝ միանգամայն կը ծառայանէ , թէ ծովային տէրութիւնն ներսն աս պայմանները իրենց վերջին ուրոշումը չեն համարիր , այլ պատերազմին հնարաւոր ստորագաներուն համաձայն պէտք եղած ատենը փոփոխելու իրաւունք կը պահեն իրենց . անանկ որ , աս պայմանները ընդունինք ալ նէ՛ չենք կրնար թշնամութեանց դադարելուն փոյ սպահով ըլլալ : Լատարիոյ կառաւարութիւնը աւելի հեռուն կերթայ : Սեղի կ'ըսէ , թէ իր կարծեօքը աս պայմանները ապրիլ 9 ին նախորոշման մէջ գրուած սկզբունքներէն առաջ կուգան , և հաստատուն ու տեւական խաղաղութեան մը հարկաւոր պայմաններ են . հետեւաբար կը ծանուցանէ , թէ աս պայմաններուն ինքն ալ կատարելապէս համաձայն է , և մինչեւ անգամ արեւմտեան տէրութեց առջեւ պարտաւորութիւն վրան առած է որ աս կէց ուրիշ պայմաններու վրայ մեզի հետ չխօսի :

« Լատարիոյ պարագաներուն մէջ անօգուտ կը ըլլայ մեզի քննել այնպիսի պայմաններ , որոնք մեզի առաջարկած առանձին կըսեն թէ անհաստատ ու փոփոխական են . բայց թէ և փոփոխական ալ չըլլան , իրենց հիմնական վերջապէս մէջ ընդունելու ըլլանք նէ , հարկաւ պէտք է կարծուի , որ Ռուսիա վերջին աստիճան տկարացած է երկար պատերազմով . և թէ որ իրայ անցաւոր զօրութիւնը մեզ բռնադատէ աս պայմաններն ընդունելու , Լատարիոյ կառավարութեան կարծած՝ հաստատուն և մանաւանդ տեւական խաղաղութիւնը չտալէն զատ՝ անվստիքան շփոթութիւններու պատճառ կ'ըլլան : Կայսրը՝ նախորոշման մէջ գրուած ըսկզբունքներուն հաւանութիւն տալով , անոնց ուրիշներուն տուած նշաւ նախութիւնը տալու գիտաւորութիւն չունեցաւ :

« Լատարիոյ ու Գերմանիոյ սեփական շահոյցը համար մեր ընելք մեծ զօհերը առանց փոխարինի մնալով , և Լատարիա՝ մինչեւ ան ժամանակը վրան առած պարտաւորութիւններէն ինքզինքը ազատելու միջոց մը զանոնք հաւմարելուն տեղը , ընդհակառակն պարտք սեպելով մեր թշնամի տէրութիւններուն հետ միաբանիլ ու աւելի զօգուտ որ և ընդարձակ պարտաւորութիւններ վրան առնել , ուստի սաստիկ կը ցաւելին , որ իր մեզի ըրած վերջին առաջարկութիւններուն չենք կրնար հաւանութիւն տալ : Կը կարծենք , որ մեր հիմնական վերջապէս մէջ մեր պատուոյն համաձայն գալիք ամեն հնարաւոր զինուորները սպառեցինք , և մեր անկեղծ խաղաղութեան գիտաւորութիւնները ընդունելութիւն չգտնաւ լով , ուրիշ բան չմնար մեզի ընելք , բայց եթէ մեր հաւաքաւորութեան մեզի ցուցրած ճամբան ակամայ քալել , այսինքն խաղաղութեան հաստատուն հիմք գտնալու որոշումը՝ պատուարմէն յառաջ եկած հնարաւոր գէպերուն յանձնել :

« Լատարիոյ կառավարութիւնը արդէն իմացած է , որ Կայսրը զինուորական նկատմունքներէ միայն ստիպեալ հրաման իրկեց իր զօրքերուն որ Բրուսիլն ապրիլի կողմը անցնին : Բանկով մեր սահմաններուն մէջ քաշուած և պաշտպանողական դիրք մը բռնելով , պիտի սպասենք , որ խաղաղութեան հաստատուելուն համար ունեցած փոփոխութիւն մեր պատուոյն ու քաղաքական շահուցը հետ համաձայնեցնելը արդար պայմաններ մեզի առաջարկուին : Պիտի զգուշանանք մեր կողմէն գիտամբ գիտաւորութիւնները շատ ցընել , բայց միանգամայն հաստատութեամբ միաբերելու գրած ենք , որ մեր երկիրը ամենայն զօրութեամբ

պաշտպանենք որ կողմանէ որ յարձակում կրելու ըլլայ :

« Զեր վերամութիւնը հաճի աս նամակը Պ . Պուօլ կոմսին հաղորդելու :

« Բնդունեցէք և այն .
(Ստորագրելու) ՆԻՍԵԼՐՈՏ »

Պէտքից ինչպէս լատարիոյ Պէտլինէն սեպտ . 7 թուով գրուած նամակ մը կը հրատարակէ , որուն մէջ Բրուսիոյ տէրութեան մէկ նոր շրջաբերականին վրայ խօսուած է : Եւ շրջաբերականը Գերմանիայի երկրորդական տէրութեանց քով իր ունեցած դեպքաններուն իրելով , Բրուսիոյ կառավարութիւնը անոնց կը բացատրէ , թէ Ռուսիոյ կայսեր արեւմտեան տէրութեանց չորս առաջարկութիւնները մերժելուն վրայ ինչ գաղափար ունենալու է :

« Եւրոպիայի չորսորդ յորդորել իր գաղափարը գերմանական տէրութիւնները , որ արեւմտեան տէրութեանց չորս առաջարկութիւններուն այն կերպով հաւանութիւն տան , որուն հետեւանքը՝ գաղափարութեան մարքէն ու նպատակէն դուրս բռնենք ու պարտաւորութիւններ իրենց վրայ գնել ըլլայ :

« Թագաւորն ան գաղափարութիւնը (Բրուսիոյ ու Լատարիոյ մէջ եղած գաղափարութիւնը) անփոփոխ ու հաստատ ցիտի պահէ՝ Գերմանական զօրութեան անկախութեամբ ընդարձակելուն սպահովութիւն մը ըլլալուն համար . բայց ասոր համար պարտք կը սեպէ իրեն՝ անկէց հեռացնել ինչ որ Գերմանիայի ճշմարիտ շահուցը չլեւաբերի : Կը յուսայ , որ Լատարիոյ կայսրը աս նկատմունքը ազգի կը կռնէ իր մարքէն ու սրտին ազդեցութեանցը հետեւելով , և իբրեւ Գերմանիայի իշխան՝ ասոր հաւանութիւն կուտայ :

« Եւ յուսայ նաեւ , որ Լատարիոյ կայսրը հասկնալով որ իր երկիրները Ռուսիոյ կողմէն յարձակում կրելու վտիկն սպահոված են , ինք ալ ետ կը կենայ Ռուսիոյ դէմ յարձակողական դործ մը ընելէ , և կ'զգուշանայ անանկ գիտաւորութիւններ երեւան հանելէ , որոնք Գերմանիայի շահերը պաշտպանելու հարկէն առաջ եկած չըլլան , և հետեւաբար գաղափարութեան երկրորդ յօդուածը անոնց համար չ'գործ գրուելու յարմարութիւն չունենուի :

« Գերմանական գաղափարութեան մեծ ժողովին քով գտնուող Բրուսիոյ գեներալին հրաման եղած է՝ աս սկզբունքները ներկայացնել թէ յիշեալ մեծ ժողովին և թէ անոր կողմէն կարգուած յանձնարարական ժողովին , և ջանալ ասոնք ընդունել տալու : Գերմանական տէրութեց քով գտնուող Բրուսիոյ գեներալներուն ալ հրաման եղած է անոնց իմացնելու , որ Բրուսիոյ կառավարութիւնը չ'բոլոր սրտէն կը փափաքի , որ Գերմանական գաղափարութեան մեծ ժողովին մէջ ունեցած երեւոյթականներուն աս սկզբունքը համաձայն պատուէրներ տան :

« Երանքօրթթէն Վիւթթեմպերկի պաշտօնական Սթիլթեօմ լատարիին հետեւեալ լուրը կուտան սեպտեմբեր 8 թուով :

« Երկու ծանուցագիր մէկը Գաղղիոյ միւսը Եւրոպիոյ կառավարութեան կողմէն Պէտլին իրկուեցան : Եւ ծանուցագիրներով արեւմտեան տէրութիւնները Բրուսիան կը հրաւիրեն , որ արեւելեան ինքզինքն մէջ իրեն բռնելը քաղաքականութեան վրայօք որոշ յայտարարութիւն մը ընէ : Կըսեն , թէ Գաղղիոյ ծանուցագիրը պատշաճ ու հանգարտ ոգով գրուած է , իսկ Եւրոպիայի կրքով գրուած է , և մէջը

յանդիմանական խօսքեր անգամ կը գտնուին եղեր Լատարիոյ գեպականին ետ կանչուելուն համար :

« Եւրոպիական Սթիլթեմ լատարի սեպտեմբեր 12 թուով հետեւեալ իրաւացի գովեստը կրնէ Գաղղիոյ այսմեան կայսեր վրայ :

« Գաղղիացւոց կայսեր առաջին գործը եղաւ՝ աշխարհի ամենէն ազատամիտ ազգին (Եւրոպացւոց) հետ միաբանութիւն ընել : Եւ մարդ գիտէ թէ ինչ հայրենասիրական արժանապատուութեամբ աս կայսրն իր պարտաւորութիւնները կատարեց , ինչ ուղղութեամբ իր ըրած խոստմունքները բռնեց : Եւրոպայի բոլոր թագաւորներուն մէջ մէկը չկայ որ անկէ աւելի ընդհանուրին սիրելի համբաւ ունենայ , Գաղղիացւոց ազգին կողմէն իրեն արուած իշխանութիւնը ընդունեց , և անոր համար ընդունեց , որ այնպիսի ներքին խռովութիւններէ առաջ եկած վերքերը բժշկէ , ազատութեան զեղծումը զապէ և երկպառակութիւնները մարէ :

« Իր անկեղծութեան ասկէց աւելի համազօգ ապացոյց ինչ կրնայ ըլլալ , որ երկիր ընդարձակելու գաղափարէն ետ կեցաւ , որն որ գիւրին էր իրեն ձեռք բերել Ռուսիոյ հետ միաբանելով : Երեւելեան Եւրոպան Ռուսիոյ կայսեր թողելով , կրնար արեւմտեան Եւրոպան կրել . բայց չուզեց : Գաղղիացւոց առաջինն է , գաղղիացւոց անձնաւորեալ կամքն է , որոնց հետ կը նոյնանայ ամեն պարագաներու մէջ : Եւ ինչ ըստ սեպեց մեզի հետ սրտի մտօք միաբանիլ արգարութեան դատին համար՝ աշխարհակալութիւնն ու ինքզինքը մեծցնելը մէկի ձգելով , և տկարները պաշտպանելու , իշխանութեան հաւատարակութիւնը և Եւրոպայի մշտնջենաւոր ազատութիւնը պահելու համար սուրը քաշելով :

« Եւստուծոյ օրհնութեամբ աս ձեռք զարկած պատերազմին յաջողութեամբ գլուխ պիտի հանենք : Եւ բոլոր յաղթող ըլլանք , երբոր Ռուսիոյ լեզգիները ետ մղենք , երբոր Սեւ Պաթիկ ծովերուն մէջ անոր զօրութիւնը ջնջենք , ամենամեծ արդիւնքներ ձեռք բերելու կրնանք գուշակութիւն ընել :

« Թող տրուի մեզի ըսել , որ մենք սկիզբէն ծանցանք Լուի Նաբօլէոնի բնութիւնն ու քաղաքականութիւնը . և բարեբաղդ կը սեպենք մեզ աս մեծ ու մտերիմ միաբանութեան համար , որ աս միջոցին բոլոր աշխարհը կ'զմայլեցնէ , միաբանութիւն մը որուն համար աշխատեցանք : »

« Պաթիկէն սեպտեմբեր երեք թուով առնուած լուրերը կը ծանուցանեն , թէ առջի օրը միացեալ նաւախուճները Լիւմբարէն Էտուսնո գայեր են , և կը պատրաստուին եղեր հետեւեալ օրը Ռեյլէի առջեւները իրթալու և ան կողմերը աչքէ անցուներու :

« Գաղղիացւոց զօրքերը Պամարունտի բոլոր ամրութիւնները հիմայաւառի ընելէն ետեւ սեպտեմբեր 2 ին անկէ եկեր են : Եւրոպիաները վառօգով նետեր են . երեք աշտարակներն ու մեծ բերդը բոլորովին կործաներ են : Սեպտեմբեր 2 ին իրիկունը՝ միայն աւերակի կայսեր մնացեալ են հոն , որոնք գեւ կը ծխային , և ատեն ատեն բոց կ'արձրէին :

« Եւրոպիական Տեյլէ-Նիւօմ լատարի լուր կուտայ , թէ գաղղիական Տեյլէ-Նիւօմ Լուի , թիւիլի , Էյլիլի , Եւրոպիա և Բիլթիւս պատերազմական նաւերը և ուրիշ բազմաթիւ փոխադրական նաւեր գաղղիացւոց զօրքերն առած Սեւ Պէթիկ նեղուցէն անցեր

Գաղղիա կը դառնան եղեր :

« Եւրոպիոյ լատարիները սեպտեմբեր 13 թուով կը ծանուցանեն , թէ միաբանեալ նաւատորմները Սիւպորիկ մօտ Լուիքասպօրի ըսուած տեղը զօրք հաներ , մարտիկներ չինք , նաւահանգստին մէջ գտնուած բազմաթիւ թնդանօթակիր մակիկներն այրեր ու քաղաքն ալ մոխիր դարձուցեր են :

« Գաղղիոյ Նաւատորմիկն Սթիլթեօմ լատարի Պաթիկի մէջ Ռուսիոյ ունեցած ծովային մեծ զօրութիւնը հաշուելով , կ'ըսէ , թէ արեւմտեան տէրութեանց Պաթիկի մէջ ունեցած 30 եռայարկ ու կրկնայարկ , 50 ֆրգաթան քորվէթ և այլն նաւերուն դէմ՝ Ռուսիա 31 եռայարկ ու կրկնայարկ , 52 ֆրգաթան քորվէթ և այլն ունի , առանց հաշուելու 130 հատ թնդանօթակիր մակիկները :

« Եւրոպիոյ թէ որ Ռուսի գրօշակը խաճանութիւն չգտաւ գաղափար տէրութեանց նաւերուն հետ չափաւոր , ուրիշ կողմանէ անոնցմէ գերազանց չէրնէ թուով աւելի էր , մանաւանդ որ այն ծովերուն մէջ միշտ նաւարկութիւն ըրած ըլլալով՝ գործնական հրմտութեան գերազանցութիւնն ալ ունէր մեր նաւատորմիկներուն վրայ . այսու ամենայնիւ չուզեց պատերազմ ընել թէպէտ և մերիկները շատ աշխատեցան ընելու : »

« Ինչնայի մէջ ընդհանրապէս կը կարծուի , որ գաղափար զօրաց Սեւ Պաթիկ վրայ երթալը արդէն չ'պիտի ըլլայ Պէսարապիայի դէմ ըլլալիս գործութիւններուն : Եւ լատարի կըսէ , թէ Սեւ Պաթիկ առնուելէն ու հիմնայաւառ ըլլալէն և ուստայ նաւատորմիկը ջնջուելէն ետեւ , Գրքով ծովեղբոր գտնուած բոլոր ամրոյնն ու բերդերն ալ պիտի կործանին , Սեպտիկ ամրութիւններն ալ հետ առնելով :

« Բարիկադ Գրքովնայ ըսուած լուր գիրն ալ կ'ըսէ , թէ գաղափար զօրքելը անպատճառ (տեսայի այցելութիւն պիտի ընեն , ինչու որ այս քաղաքը առեւտրական խաղաղ քաղաք մը ըլլալէն գոգարած է : Եւ աստիճան ամրացած է , որ իր զինուորական կառավարութիւնը հարկաւ գաղափար զօրպայաներուն ուշադրութիւնը դրաւ լած պիտի ըլլայ : Ռուսի բնաւ տարակոյս չկայ որ այս քաղաքը անոնց ձեռքէն չ'պիտի ազատի :

« Օտայի կառավարիչը ասիկա գիտնալով հետեւեալ յայտարարութիւնը ուղղեց բնակիչներուն , օգոստոս 29 թուով :

« Բնակիչք Օտայի .

« Թշնամայն նաւերը աս օրերս ներքին քաղաքներու առջեւ կը տեսնուին ամեն ժամանակէ աւելի հզօր զօրութեամբ : Եւնք ալ զինուած ու ազգի պատրաստուած ենք : Թէ որ թըշնամին ցամաքն երկու փորձ փորձէ , ամենատարիկ կերպով դէմ պիտի դնենք : Թշնամայն նաւերուն թնդանօթակիրները շատ հեռուն կ'երթան . բայց մի վախնաք . աս փոսիկին ալ առջեւն առնելու միջոցներ կան :

« Թըշնամ կոտաներ ու կաշինք պատրաստեցէք և քաղաքներ վրայ նետուած ուժերներուն վրայ ձգեցէք : Տանիքներուն վրայ դաշնակց (գովա) ջուր առած սպասեցէք , որ հրդեհ պատահելու ըլլայ նէ անմիջապէս մարէք :

« Եւստ ամենայնիւ , թէ որ թշնամին իւր հետեւ գաղաղ թնդանօթակիրներն օգնութեամբ յամառութեամբ պատերազմը շարունակէ , ան ժամանակը՝ քաղաքը մոխիր դարձնելու ետքը (մերասօքս պիտի քաշուիք ,

